

A votják rokonságnevek szerkezeti-szemantikai elemzése* (Tőszavak, egyszavas szerkezetek)

1. A rokonság rendszer mivoltát abban látom, hogy — miként ezt a kérdőíves rokonságnév-gyűjtés kapcsán már kifejtettem¹ — a rokonság eleve és minimálisan két (és/vagy több) oldalú kapcsolat a valóságban. Nem lehet X rokona Y-nak úgy, hogy Y nem rokona X-nek. X rokonsága tehát egy X-központú embercsoport, amelyet csakis a kölcsönösségi viszonyok alapján lehet vizsgálni. Ennek a valóságnak megvan a maga nyelvi vetülete: a rokonságnevek is jelentésrendszert alkotnak, amelyet nemcsak a vérségi vagy házassági kapcsolatokra utaló közös szemantikai jegyek jellemeznek, hanem a rendszerszerűség = oksági és kölcsönösségi viszonyok is. A rokonságnevek tehát rendszerre szerveződött szemantikai mezőt alkotnak². Az X helyzetében bekövetkezett változás automatikusan magával hozza más rokonok/nem rokonok helyzetének megváltozását, s ez nyelvi következményekkel is jár. Nem nevezhetik X-et valaki menyének anélkül, hogy X anyja ne vált volna anyóssá. Ezek a változások mindig a „gazdagodás” irányába hatnak, életünk során rokon szerepeink csak gyarapodnak, nem csökkennek (kivételek talán a válás). A rokon kapcsolatok egy életre, vagy pontosabban életre-halálra szólnak. Még az elárulás ténye is a szemantikai mező gazdagodásával jár, megjelennek az *árva*-, ill. *mostoha*-, *özvegy*- előtagú rokonsági elnevezések. Az uráli-altaji nyelvekben a rokonságnév-mezőt nem lehet tagolni a denotátum élő vagy holt volta alapján, a rokont holtá után is ugyanazzal az elnevezéssel illetik, mint élteben³. Van zéró értékű változás is: vannak zárt kapcsolatok, amelyek nem változnak, pl. az egyenesági föl- és lemenők között. Az elmondottaknak köszönhetően a rokonságnév-mezőt talán minden más mezőnél határozottabban, kevésbé önkényesen, viszonylag pontosan körül lehet határozni⁴.

Ha a rokonságnevek jelentésrendszerét a kutatás módszertana oldaláról nézzük, akkor megállapíthatjuk, hogy W. STEINITZ ügyetlenül fogalmazta meg

* A cikk — a korábbiakhoz (NyK 81: 247—272, NyK 82: 149—172, NyK 83: 371—382) hasonlóan — részlet egy készülő kandidátusi értekezésből, semmiféle tekintetben nem törekszik teljességre, inkább a téma feldolgozásának lehetséges szempontjait, a téma méreteit és távlatait hivatott szemléltetni. Az értekezés majd tartalmazza a komizürjén és komi-permják rokonságnév-anyagot is hasonlóképpen elrendezve, (immáron a teljesség igényével) elemezve, egymással és a votják anyaggal összehasonlítva, majd a jelentős különbségek és a kevés hasonlóság bemutatása után kitér a kérdés areális, tipológiai és a nyelvészetben túlmutató, elsősorban társadalomnéprajzi vonatkozásaira.

¹ Szűz ENIKŐ: NyK 81: 247—272.

² Щур, Г. С., Теория поля в лингвистике. Москва 1974. 234.

³ L. NyK: 82: 149, láb.

⁴ PUSZTAI FERENC: Jelentésrendszerek történeti vizsgálata. Tanulmányok a magyar nyelv múltjáról és jelenéről. Emlékkönyv Benkő Lóránd születésének 60. évfordulójára. Budapest 1981. 94. 95.

egyébként megszívlelendő mondanivalóját, amikor arra figyelmeztette a kutatókat, hogy „az egyes nyelvekben meglevő rokonságnév-rendszer megértésére (kiem. — Sz. E.) nem szabad a biológiai (kiem. — W. S.) alapon nyugvó fogalmakból kiindulni, hanem a társadalmilag (kiem. — W. S.) meghatározott elnevezésekből”⁵. A társadalmilag meghatározott elnevezésekből azért nem lehet kiindulni, mert ezekhez, mármint a társadalmi meghatározottság felismeréséhez és megértéséhez csakis a biológiai alapon nyugvó fogalmak vizsgálatával juthatunk el. A biológiai alapon nyugvó fogalmakból kell kiindulni (a gyűjtés és a „megértés” idején egyaránt), csak hogy nem szabad itt megállni, miként tette W. STEINITZ előtt mindenki, és tették W. Steinitz után sokan.

Joggal merül föl a kérdés, miért fontos a rokonságnév-mező rendszerként értelmezésének tisztázása. Ennek többféle oka és célja van. A témát illetően minden korábbi kutatás tapasztalatai alapján célszerűnek látszott olyan anyaggyűjtési és feldolgozási módszert választani, amely a szómező biológiai alapon történt kijelölését és a rendszerjellegét már eleve elfogadott tényként kezeli. Az ide vonatkozó nyelvészeti irodalomban alig akad olyan munka, amely a mező (jelen esetben ezen szójegyzék értendő) vizsgálatát nyelvészeti szempontok szerint elvégezte volna⁶, leginkább az azonnali társadalom-rekonstrukció következett, különös tekintettel a matriarchátusra és a nagycsaládra⁷.

A rendszerszerűség bizonyítását (is) célzó gyűjtés (az odavissza-kérdezés: kim ő nekem? kije vagyok én őneki?) alapján pontosabban lehet leírni a jelzők és a jelzős szerkezetek jelentését, közelebről meghatározhatóvá válik nem egy szó használhatóságának köre, fény derül olyan jellegzetességekre, amelyek a nem rendszerszerűen „tálalt” szótári anyagban elsikkadnak. Ez utóbbira példa a °, x jel bevezetésének szükségessége (a G+1,2 nemzedékbeli rokonok, különösen a házassági rokonok Egohoz viszonyított korának jelzésére). A 'nagy', 'öreg', 'apa', 'anya', 'báty' szavak jelentéstartalmának feltárásában általánosságban is, esetleg magyar szempontból is új felismerésekhez vezethet egy ilyen votják — cseremisiz párhuzam:

votj. FF 'öreg + apa', FB⁺ 'öregebb + apa',
cser. FF 'nagy + apa', FB⁺ 'nagy + bátya',

votj. FM 'öreg + anya', FB⁺W 'öregebb + anya',
cser. FM 'nagy + anya', FB⁺W 'nagy + anya',

votj. F 'apa', FB⁻ 'báty', B[°] 'báty'
cser. F 'apa', FB⁻ 'báty', B[°] 'báty'

votj. M 'anya', FB⁻W *kenak*, B[°]W *kenak*
cser. M 'anya', FB⁻W *jenga*, B[°]W *jenga*

Vagy egy másik példa: a *kal'i* (UdRSzl.) 'снoxa' szó nem az após-anyós szempontjából jelent 'meny'-et, hanem a menyek használják egymás között köl-

⁵ STEINITZ, W., A finnugor rokonsági elnevezések rendszere. NyIOK 57: 333.

⁶ Kivétel: Вавра, К. И. Термины родства венгерского и мансийского языков. Автореферат. Тарту 1970. 25 l.

⁷ Például Никольская, Р. Ф., Система родства у карел. CQuFU II. Budapest 1980. 117—121.

csönösen, a két fiútestvér feleségei egymásnak 'sógornő'-k, de így megadva a jelentés éppoly pontatlan lenne, mint a 'meny'.

A rokonságnevek rendszerként kutatása etimológiai tekintetben is hasznos, de természetesen csak akkor, ha a lehetőségekhez mérten pontos jelentésekkel „operálunk”. A rendszerszerűségnek az alapnyelv fogalom- és jelentésrendszerét illetően messzemenő következménye a reciprok fogalmak meglétének feltételezése: ha pl. az alapnyelvre rekonstruálható egy szó, amelynek a jelentése vitathatatlanul 'meny', akkor az alapnyelvet beszélők tudatában meg kellett lennie a reciprok fogalomnak is ('após/anyós') sőt, a 'vő' fogalomnak is, mert a kölcsönös függőség értelmében ha egy lányból 'meny' lett, akkor egy fiúból is 'vő' lett. Más kérdés, egészen más, hogy ennek a fogalomnak a kifejezésére szolgáló alapnyelvi szó megőrződött-e vagy később jövevényszóval helyettesítődött. Ez az elgondolás az etimologizálás különféle elméleteivel és módszereivel összhangban van (vö. az areális norma, az ún. szerves etimológia, a csoportos rekonstrukció stb.)⁸

A rokonságnevek jelentésrendszerként (és nem egyedi szótári egységeként) történő vizsgálata teheti lehetővé egy adott nyelvet beszélő nép régebbi társadalmának (szerintem — szerényebben és reálisabban: a tágabb értelemben vett család szerkezetének) rekonstruálását, ez a biztosítéka annak, hogy a rokonságra, mint vérségi és házassági kapcsolatokkal összefűzött emberek társadalmilag szervezett csoportjára a nyelv alapján következtetéseket vonhassunk le. E téren a korábbinál kevésbé optimista álláspontra⁹ kényszerülök, s egyelőre HUNFALVY PÁL szavaival vallom: „... sokszor többre megyünk a nem-tudás bizonyosságával, mint a vélt tudás bizonytalanságával”.¹⁰

2. A jelentésrendszerek vizsgálatának nélkülözhetetlen alapja „a jelentéstani vizsgálatokra alkalmas módon elrendezett, mintegy lexikográfiailag értelmezett nyelvi anyag: a szótár”.¹¹ Az anyaggyűjtés során kétféle forrástípust használtam, hogy az egykori és a mai jelentéseket (-viszonyokat) a lehető legjobban megismerhessem. Az adattárban megtalálható az első nyelvenlékek szórványadataitól kezdve a legutolsó kétnyelvű szótár megjelenéséig bezáróan közreadott szójegyzékek, szótárak, és a votjakokról megjelent terjedelmes, elsősorban néprajzi irodalom számomra elérhető rokonságnév-anyaga, valamint a kérdőívvel — az udmurt kollégák segítségével — gyűjtött mai, „recens” anyag. Ez utóbbit táblázatokba, különféle ábrákba és kimutatásokba „szedve” próbáltam személetesebbé és könnyebben használhatóvá tenni. Az anyag adattárrá (szótárrá) rendezése során tisztázni kellett a szerkesztési elveket. Többek között a jelentések megadásának módja, a helyesírási — átírási kérdések, ill. az alak és a jelentés mennyiségi kapcsolatai okoztak gondot. Végülis a következő megoldás látszott a legcélszerűbbnek:

2.1. Önálló címszónak minősül minden olyan szó, amely más szótól hangalakjában és jelentésében különbözik. E kettős kritérium alapján a becéző formák (= azonos jelentés, más jelentésárnyalat) ugyanazon szócikkbe kerülnek. Ugyancsak azonos szócikkben keresendők az azonos alak mellett „alap-

⁸ KISS LAJOS, Az etimológia kutatások újabb fejlődése külföldön. NytudErr. 89: 35, 36, 37.

⁹ Szűz E.: NyK 83: 379.

¹⁰ HUNFALVY PÁL, Mit akar a Magyar Nyelvészet? Magyar Nyelvészet I (1856): 19.

¹¹ PUSZTAI FERENC: I. 4. jegyzet 91.

vetően” különböző jelentésű (pl. a férfit is, nőt is) jelentő szavak (l. alább). Viszont önálló szócikkben található azok az alakváltozatok, amelyek alapszavuktól jelentésükben (és alakjukban) „alapvetően” eltérnek. Ezen az „alapvetően” az értendő, hogy jelentésük a többi alakváltozathoz mérten más-más angol betűszimbólummal írható le.¹² Példák:

apaj: *apa*, *apaj*, *api*, *apikaj* ... idősebb lánytestvér S^o

abi 1. ... (nő); 2. ... (férfi)

baža 1. a feleség fiútestvére WB; 2. a feleség lánytestvéérének férje WSH

bažaj apai nagybácsi FB

ataj apa F

atajzi após (a férj apja) HF

Ez a besorolás a ma használatos (vagy ha csak nyelvemlékben előforduló adatról van szó, a nyelvemlékben használatos) írott kép alapján történik, tehát a történeti-etimológiai, írástörténeti, helyesírási (pl. egybe- vagy különírási) stb. szempontok mellőzésével kerülhet egy szócikkbe két olyan szó, amely történetében, jelentésében különbözik, de írott képében megegyezik vagy fordítva (ez utóbbira l. tatár *agaj* (tkp. *агай*) — csuvas *agaj* (tkp. *акай*).¹³

A szóösszetételek elő-, ill. utótagjaként előforduló rokonságneveket az összetétel jelentését meghatározó tag szócikkében tárgyalom, ábécé szerinti helytén utalok a szóra. Kivételt képeznek azok a rokonságnevek, amelyeknek előtagja, esetleg utótagja szócsaládot képez, pl. *čuž-*, *peres-*, *šur-*, *varm(es)-*, *-pi* stb.

ajji: *aj*, *ajji* 1. apa F; 2. ...

čužaj — 1. *čuž-*

kumaj (VotjSz) keresztapa

pesaj < *peresaj* — 1. *peres-*

kumaj — 1. *ajji*

2.2. A címszavak, illetve az alakváltozatok a magyar ábécé sorrendjében követik egymást, még akkor is, ha az adatot nem latin betűs átírásban, hanem cirill betűvel közlöm. A latin betűs adatok eredeti (forrásbeli) írásmódját megtartottam, a cirill betűs forrásból származó adatokat a szakirodalomban szokásos átírási módnak megfelelően átírtam, kivéve azokat az eseteket, amelyekben a forrásban használatos betűk hangértéke nem állapítható meg egyértelműen vagy ha az adat ritka, nehezen hozzáférhető forrásból származik (mindkét esetre főleg a komi adattárban találunk példákat). Az elmondottak vonatkoznak a szakirodalmi hivatkozásokra is.

2.3. A jelentés megadása nem egységes. A jelentést többnyire magyarul közlöm, de azokban az esetekben, amelyekben a szó jelentésének magyar fordítása nem egyértelmű, vagy már a forrás jelentés-megadása is különböző értelmezési lehetőségekre ad alkalmat, ott az eredeti (forrásbeli) jelentést a forrás nyelvén közlöm. Pl. or. *сноха*, *невестка*; a *племянник* helyett nem állhat

¹² NyK 81: 247—249.

¹³ Тепляшина, Т. И., Термины родства у удмуртов, проживающих в Башкирии. СФУ 5: 127.

a m. *unokaöcs*, mert nem egyértelmű (l. a szülők testvéreinek nálam fiatalabb fiúgyermek; 2. a saját testvéreim fiúgyermek — többnyire magától értetődően nálam fiatalabb). A másik nehézség a rokonok egész osztályát jelentő rokonságnevekkel kapcsolatos, és miként az előbbi *племянник* példának, terjedelmi vonatkozásai is vannak. Az adattárban ugyan szerepel a teljes és az összes jelentés, de az adat szövegbeli említésénél nem gazdaságos és felesleges az egész szócikk jelentéstani részét idézni, célszerűbbnek tűnik egy általánosított jelentést adni, s a □ jellel utalni az adattárbéli teljes jelentésre. Pl. *abāzi* 'minden az apámnál fiatalabb, de nálam öregebb apai első és második oldalági férfi vérrokon' helyett: *abāzi* □ 'bátyám'.

2.4. Az etimológiai szakirodalom közlésében sem töreked(het)tem teljességre. Rendszerint arra a forrásra utalok, amely vagy az egyetlen forrás vagy pedig további források forrása. Az önálló etimologizálástól tudatosan óvakodtam, és megelégedtem annak megállapításával, hogy a szó milyen etimológiájú nem lehet. Nem ritkák az olyan etimológiai jellegű megállapítások, hogy egy-egy szóhoz hasonló alakú (íráskepű) és hasonló jelentésű szó található a szóban forgó area valamelyik nyelvében. Erre az óvatosságra főként török — tatár vonatkozásban volt szükség.

2.5. Egy-egy (cím)szó vizsgálatában fontos szerepet tölthetnek be a szociolingvisztikai vonatkozások. Ha a forrásokban ilyen jellegű utalások vannak, akkor ezeket a forrás nyelvén (is) idézem. Ilyenek pl. P. M. BOGAJEVSKIJ megjegyzései¹⁴ vagy a RUDŰzl. (1942) szócikkei közül néhány. A források nem kifogástalan jelentés-megadásáról fontos adalék T. I. ТУЕПЛЈАСИНА cikke.¹⁵

2.6. Az ily módon összeállított adattárban 122 címszó van. Ezeknek egyenrangú diakron/szinkron, különféle nyelvjárási metszetekbe, táblázatokba, jegyzékekbe sorolása, esetleg térképen ábrázolása további feladat.

3. A rokonságnevek szerkezeti-szemantikai elemzését a grammatikai motiváltság/motiválatlanság kategóriájára alapozva célszerű végezni, talán így kerülhető el az elemzés során a legkönnyebben az ismétlésekbe bonyolódás. Ennek értelmében a rokonságneveket két nagy csoportba lehet sorolni: A) a tőszavakéra, amelyek motiválatlanok és B) az egyszavas, illetve a két- vagy több szavas szerkezetekre. Az egyszavas szerkezetek tulajdonképpen toldalékolt szavak. A két- vagy több tagú szerkezetek közé a szóösszetételek, a jelzős szerkezetek és a körülírások tartoznak. Ezekkel, közülük is különösen a szóösszetételekkel (= összetett rokonságnevekkel) nemcsak a permi, hanem a többi finnugor nyelvre és a Volga-vidéki area nem finnugor nyelveire is tekintettel külön kívánok foglalkozni. (Itt most csak a számjelöléssel kapcsolatos kérdéseket vázolólok.)

3.1. Tőszónak minősül az a rokonságnév, amelyben nincs toldalék, amelyben a világosan felismerhető toldalék előtt az alapszó (tő) nem rekonst-

¹⁴ Богаевский, П. М., Очерки быта Сарапульских вотяков. Сборник материалов по этнографии. Издаваемый при Дашковском Этнографическом Музее под ред. В. Ф. Миллера. Вып. 1—3. Москва 1885 (1887). 14—64.

¹⁵ Тепляшина, Т. И., Термины родства в современных словарях удмуртского языка. Вопросы удмуртской диалектологии. Ижевск 1977. 101—109.

ruálható, nem etimologizálható, és tőszónak minősítendőök azok a rokonságnevek is, amelyekben világosan fölismerhető a toldalék is, a tő is, de amelyek toldalék nélküli alakjukban nem ismeretesek, nem használatosak. Ezek többnyire török – tatár jövevényszavak, amelyek toldalék nélküli alakjukban gyakran már az átadó nyelvből sem mutathatók ki. A toldalék szinte kizárólag a vokativuszi *-j*, pl. *anaĵ* 'anya', *ataĵ* 'apa'.

A votják rokonságnevek között 62 tőszó van, s ez meglehetősen nagy szám, az összes rokonságnévnek több mint a fele. Jelentőségüket tovább növeli az a tény, hogy belőlük épül föl szinte az egész rokonságnév-tár, a két- vagy több tagú szerkezetek csaknem kivétel nélkül a tőszavak kombinációi, közülük 18 további (toldalékolts) rokonságnév alapszava, összetétel tagjaként szerepel 37, ebből csak előtagként 10, csak utótagként 11, elő- és utótagként egyaránt előfordul 13. A csak önállóan, tőszóként használt rokonságnevek száma 25, tehát ilyen meglehetősen kisszámú szó nem fordul elő toldalékkal vagy többtagú szerkezetben.

A tőszavak eredet szerinti megoszlását vizsgálva megállapíthatjuk, hogy minden jövevényszó-csoportban (csuvas, tatár, baskír, orosz jövevényszavak) a tőszavak aránya eléri a 95%-ot (tőszónak tekintve a már említett *-j*-s vokativusz-nominativuszokat). A 122 címszót tartalmazó adattárban 18 csuvas, 34 tatár, 1 baskír, 10 orosz, 9 ismeretlen eredetű rokonságnév van. Az UrEtSz. kéziratosa anyaga alapján ítélve az uráli, finnugor és finn-permi etimológiák a votjában tőszavak, közülük kettő csak összetétel elő-, ill. utótagjaként szerepel (*čuž-*, *-men*):

votj. *čuž-* 'az anyai ágra utaló előtag' < **čečä* 'Onkel' (U); *-men* 'meny' ('kis' vagy 'idősebb meny' jelentésű szavakkal összetétel utótagjaként) < **minä* 'Schwiegertochter, junge Frau' (U); *kali* 'az anyós két menyje kölcsönösen így nevezi egymást' < **kälä* 'Schwägerin' (U FP); *uži* 'a férj húga' < **ečs* 'jüngere Bruder, jüngere Schwester' (FU); *aji* 'apa' < **äje* 'Vater; groß' (FP); *suzer* 'hug' < **sasare* 'jüngere Schwester' (FP).

A tőszavak kivétel nélkül főnevek, bizonyos jellegzetes jelentésárnyalatú, -tartalmú rokonságnévi jelzők (melléknevek) alkalmilag főnevesülhetnek, pl. *peres* (RUdSzl. 1956) (megszólításként) 'nagy(p)apa' – *peres* 'öreg'.

A tőszavak körében a vokativusz kérdése nemcsak az etimologikus *-j* kapcsán merül föl. T. I. Tyepljasina szerint¹⁶ vannak olyan rokonságnevek, amelyeknek a szótári alakja azonos a vokativusszal, tehát csak megszólításra használatosak, megnevezésre nem. Ezek között a tőszavak a következők: *ken* 'meny, kettő közül a fiatalabbik; sógornó, nálam fiatalabb', *didi* 'húgom; nálam fiatalabb lányok megszólítása', *eke* 'öcsém; nálam fiatalabb legényember megszólítása'. (Ez utóbbiak esetében fölmerül a szóvégi *-i*, *-e* képző-voltának, ill. gyermeknyelvi voltuknak a gyanúja is.)

3.2. Az egyszavas szerkezetek – a tőszavakkal ellentétben – több önálló morfémára bonthatók: a tőmorfémán kívül a három jellegzetes toldaléktípus (képző, rag, jel) valamelyikét tartalmazzák. Egyszerűbb és hagyományosabb lenne képzett szavaknak nevezni őket, de mint később látni fogjuk, nemcsak a képzők, sőt, nem a képzők bizonyulnak a legfontosabb toldaléktípusnak a rokonságnevek körében.

¹⁶Тепляшина, Т. И., Способы выражения вокативности в удмуртском языке. Вопросы удмуртского языкознания. Т. 3. Ижевск. 1975. 192.

3.2.1. A toldalékolt szavak az alapszó és a toldalékolt szó közötti jelentés-összefüggés alapján két csoportot képeznek: a) az alapszó rokonságnév — a toldalékolt szó is rokonságnév, kicsit már jelentéssel vagy jelentésárnyalattal. Ide tartoznak az alakváltozatok, amelyek elsősorban becéző formák, pl. *piok* 'fiacskám', *nilka*, *nilok* 'kislányom', *apa*, *api*, *apikaj*, *apok* 'nénikém, nénécském'. Néhány nyelvjárásban a becéző forma sajátos jelentéssel állandósul, terminussá válik, pl. az *apok*, amelynek a *apaj* szóhoz fűződő kapcsolata vitathatatlan, a baltacsevói votjákok körében 'a szülők testvéreinek nálam fiatalabb lánya' jelentésben használatos (a kérdőíves anyagban csak egyszer és ebben a jelentésben fordul elő). — b) az alapszó rokonságnév — a toldalékolt szó is rokonságnév, de más jelentéssel, pl. *baža* '1. a feleség fiútestvére; 2. a feleség lánytestvérenek férje' — *bažaj* 'apai nagybácsi'; *anaj* 'anya' — *anajzi* 'anyós'.

A toldalékolt szavak között van egy, a *bažžik* 'az apa legidősebb lánytestvére' (baskíriai nyj.), amely feltehetőleg nem rokonságnév-jelentésű alapszóra megy vissza. Eredete ismeretlen, és többféle alakváltozatban ismert, mint az *apaj* szó jelzője a baskíriai udmurt összetett rokonságnevekben, pl. *bažžəh*, *bažžəi*, *bažžəim*. A déli udmurt nyelvjárásban az *ataj* 'apa', *anaj* 'anya' szó jelzőjeként állva az apa idősebb fiútestvérét, ill. ennek feleségét jelenti, tehát jelentéstani szempontból felettebb érdekes jelenséggel állunk szemközt: az apámnál idősebb apai nagybátyámat és feleségét 'öregebbik apám'-nak, ill. 'öregebbik anyám'-nak nevezem, míg az igazi nagyszülők (apai ágon) az 'öregapám', 'öreganyám' névre hallgatnak (l. 166. l.).

3.2.2. A toldalékok közül a rokonságnevek körében a ragok játsszák a legfontosabb szerepet, a ragok közé sorolva a birtokos személyragokat. (Személyjelnek nevezni őket nem lenne több értelme, mint ragaszkodni a hagyományos elnevezésükhöz, mivel legsajátosabb szerepükben éppenséggel sem nem rag, sem nem jel, hanem képző funkciót töltenek be.) Az esetragok közül az Instr. *-in* említendő, l. a számjelölésről szóló részben.

A birtokos személyragok néhány rokonságnév toldalékaként sajátos alakváltozatban használatosak, és e néhány rokonságnév tövében a ragok sajátos változást idéznek elő. Például az északi és a középső nyelvjárásokban a *bubi*, *ajj* 'apa', *mumj* 'anya' szó *-i*, *-id*, *-iz* ragváltozattal használatos (*-e*, *-ed*, *-ez* helyett) Együttal a tövégi magánhangzó kiesik: *bub-i*, *bub-id*, *bub-iz*, *mum-id*, *aiz*. A *suzer* 'húg' szó kétféle tólváltozatot képvisel: *surzi*, *surzid*, *surzi* — *suzere*, *suzered*, *suzerez* stb.¹⁷

A birtokos személyragok többféle szerepben is föltűnnek a rokonságnevekben: a) természetes szerepük szerint a valakihez tartozást fejezik ki. Ebben a szerepükben a rokonságnevek egy részében oly mértékben állandósult a használatuk, hogy birtokos személyrag nélküli nominativuszuk talán nincs is (vagy csak adatolni nem tudjuk). Pl. a beszermán rokonságnevek köréből *babam* 'anyai/apai nagyapa', *bikem* 'a férj idősebb lánytestvére', *bijagam* 'a férj fiútestvére, a férj idősebb lánytestvérenek a férje', *biom* 'a férj anyja', *bijatam* 'a férj apja' stb. (Ezeket a szavakat tehát akár tőszónak is tekinthetnénk a *-j*-vel képzett vokativuszokhoz hasonlóan, csakhogy a szakirodalomban a birtokos személyragos nominativuszok között tárgyalják őket).¹⁸ Ez a jelenség

¹⁷ Грамматика современного удмуртского языка. Т. I. Ижевск 1962. 83.

¹⁸ Тепляшина, Т. И., Тюркские элементы в терминах родства удмуртов Башкирии. Башкирская лексика, Уфа 1966.

egyébként a magyarban is ismert, hiszen egyrészt a rokonságneveket magyarul ritkán használjuk birtokos személyrag nélkül (ha nincs birtokos személyrag, akkor van névelő, vagy éppen ezek hiányával jelzett jelentésárnyalat, pl. *a sógorom, Tóth sógor, — Sógor!* stb.), másrészt pedig vannak olyan rokonságneveink, amelyeknek gyakorlatilag csak birtokos személyragos alakjaik vannak, pl. *bátyám, bátyád, bátyja, öcsém, öcséd, öccse* stb., — a *báty, öcs* afféle kieroszakolt, mesterséges nominativusz. Ide tartozik a *fiam, fiad, fia* stb. is, amelyhez hasonlóan — a kérdőívekre adott válaszok szerint — a *pi* alakot rokonságnévként 'fiam' jelentésben a votjások sem használják birtokos személyrag nélkül (*pije*). A birtokos személyragok ilyen nagyfokú terheltsége a rokonságnevekben a balti-finnek kivételével a finnugor nyelvekre általában jellemző. A birtokos személyragok ilyenfajta használata mindig biztosít némi becező jelentésárnyalatot, személyes és konkrét jelleget — determináltságot. Nem véletlen, hogy ezt a jelenséget Fokos Dávid a determinálás témakörében tárgyalja.¹⁹

b) A birtokos személyragok immáron többször említett képzőfunkcióján a következő értendő: bizonyos (nem akármely) rokonságnevek megszólító szerepben (vokativuszként) felveszik a Sg. és Pl. 1., ill. a Pl. 3. személyű birtokos személyragot, és ezáltal új jelentést kapnak:

anajzi, memzi, mumizi, nenezi 'a férj anyja' — *anaj, memej, mumé, nene*
'anya'

atajzi, bubizi, ajizi 'a férj apja' — *ataj, bubí, ajé* 'apa'

agajzi, dadajzi, nuhizi 'a férj fiútestvére' — *agaj, dadaj, nuha(j)* 'idősebb fiútestvér'

apajzi 'a férj idősebb lánytestvére' — *apaj* 'idősebb lánytestvér'

A kérdőíves gyűjtésből további — déli udmurt — adatok kerültek elő, itt *-mi* birtokos személyraggal:

anajmi 'a férj anyja', *atajmi* 'a férj apja'

dadajmi 'a férj bátyja' (a feleség neki *ken*) — *dadaj* 'dösebb fiútestvér'

suzermi 'a férj húga' — *suzer* 'hűg'

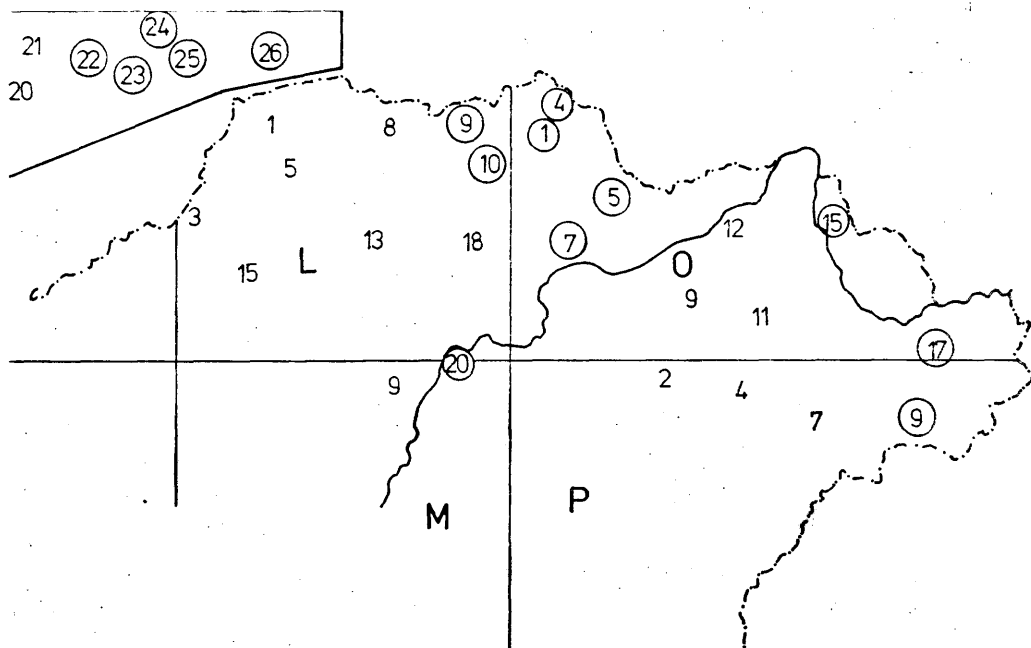
vinmi 'a férj fiútestvérenek fia' (a feleség neki *kenak*) — *vin* 'fiatalabb fiútestvér; a testvér fia'

Miként a jelentésekből látható, ez a birtokos személyragos-képzős alak sajátos jelentésű szócsoportot képez: kizárólag a férj rokonságának megszólítására használja (kizárólag) a feleség.

Első látásra ez a típus azonosnak tűnik a magyar *anyja, apja, anyjukom, apjukom* típussal, hiszen az említett votják szavak szó szerint 'az ő anyjuk', 'az ő apjuk' (illetve 'a mi apánk') jelentésűek. Csakhogy a magyarban egyrészt raghalmozással van dolgunk (*ap- ?a, apjuk, apjukom*), másrészt és főleg a ragos alak jelentése és használójának személye más: *anyja, anyjuk* — a feleségét szólítja így a férje, illetve így beszél róla: *az anyjuk, az anyjukom*. Ez a jelentés, ez a szóhasználat az egész magyar nyelvterületen jól ismert. Viszont — miként a térképmellékletből látható — az ilyenfajta „raggal képzett”, 'após', 'anyós' jelentésű *apjukom, anyjukom* alakok a Magyar Nyelvjárások Atlasza szerint (III. kötet, 475—476. lap) a magyar nyelvterületnek egy kicsi, jelleg-

¹⁹ FOKOS DÁVID, Uráli és altaji összehasonlító szintaktikai tanulmányok. NyK 61: 232—241.

zetes szegélyén nem 'feleségem', 'férjem', hanem 'anyósom', 'apósom' jelentésben használatosak. A kérdés, amelyre ezt a választ kapták így hangzott: Hogy mondják a házastárs anyját? (ill. apját).

NyAtl. III. 475. *anyósom*

Hogyan mondják a házastárs anyját?

20 anyósom	8 anyósom	O 12 anyósom
21 anyósom	9 <i>annyokom</i> [anyósom]	15 <i>annyokom</i> anyó ^u som
22 <i>annyokom</i> [anyósom]	10 <i>annyokom</i> anyósom	11 anyó ^u som
23 <i>annyokom</i> anyósom	18 anyósom	2 anyó ^u som (napam)
24 <i>anyokom</i>	4 mama <i>annyokom</i>	4 napam anyó ^u som
25 <i>anyokom</i> annyokom [anyósom]	1 <i>annyokom</i>	7 napam anyó ^u som
26 <i>annyokom</i> anyósom	5 <i>anyámasszony</i> annyokom annyukom [anyó ^u som]	17 <i>annyokom</i>
L 3 anyó ^u som	7 <i>annyokom</i> <anyjukom> anyó ^u som anyó ^u som	9 anyó ^u som anyó ^u sum (<i>annyokom</i>) (napam)
15 anyó ^u som		M 20 anyó ^u som anyó ^u som < <i>annyokom</i> >
1 any ^a ósom		9 any ^o ósom
5 anyósom		
13 anyósom [mama]		

A birtokos személyrag ilyen képzőfunkciójú használatát tabu-jelenségként szokás magyarázni, az idősebb nemzedék kötelező tiszteletével, a keresztneven nem-szólíthatósággal, a fiatalasszonynak a férje rokonságától kötelező tartózkodásával stb. Pl. (Bor.) *агайзы* старший брат мужа. (Так обращается жена младшею брата к старшему брату своего мужа, так как обращаться к нему по имени не принято.).

Ennek ellentmondani látszik egyrészt az, hogy a kötelező udvariasság — ha anyósként nem is, de — idős nőként a feleség anyjának is kijárt, másrészt pedig az, hogy a *suzermi*, *vinmi* alakkal fiatalabb rokont tisztelt meg a feleség. Én inkább kedveskedő-udvariaskodó jelentésárnyalatot magyaráznék bele: a *-mi* ragos ún. additív többes alakok az együvértartozásra utalnak, a 3. személyű 'az ő apjuk = az én apósom' típusú alak a 3. személyű magyar magázásra emlékeztet, amikor valakiről és valakihez úgy beszélünk a jelenlétében is, mintha távol lenne.

Ha ezek a szóalakok a votjákban csak vokativuszok, akkor a votják feleség ezeket használva csak valakihez beszélhet, ez lenne a — J. LŐRINCZI RÉKA szóhasználatával élve — a nekiszólás (és nem a rólaszólás) esete.²⁰ Azonban a rendelkezésre álló adatok tüzetesebb vizsgálata után kételkedni vagyok kénytelen T. I. ТУЕПЛАСИНАК a vokativuszi kizárólagosságról szóló állításában. Már ő maga is ellentmondásokba keveredik a votják vokativuszról írott cikkében: Этот своеобразный обычай именованья (на зывания и и о б р а щ е н и я) родственников по свойству (kiem. — Sz. E.) встречается в удмуртской художественной литературе.²¹ Az 1956-os orosz—udmurt szótárban a következő olvasható (az udmurt nyelvű magyarázat aligha könynyítette meg az orosz szótárhasználó helyzetét!): *бубызы, айызы, агайзы, дядяйзы* (бызем ныл картэзлесь бубыэз озьы шуэ, szó szerint: „a férjes lány (!) férjétől [férjének] apját így mondja” — én ezt megnevező és nem megszólító funkcióként értelmezem. Nagyon valószínű, hogy az elsődleges jelentés valóban a vokativuszi volt, de nem lehet tagadni a megnevezőit sem. Az is lehet, hogy éppen a T. I. Туепласина által idézett irodalmi nyelvi megnevező példának köszönhetően egy terjedő jelenséggel van dolgunk (— már amennyiben a votják nyelvű szépirodalomnak van „köznyelvisítő”, a nyelvi normát befolyásoló jelentősége).

3.2.3. Az egyszavas szerkezetekben található képzők (valódi képzők, nem képzői szerepű más toldalékok) száma meglepően kicsi, gyakoriságuk sem különösen említésre méltó (az egész adattárban az alábbi képzőkre mindössze pár példa van, bár ennek oka lehet az is, hogy a szótárak rendszerint a képzett, becéző stb. alakokat mellőzték, már pusztán terjedelmi okokból is!).

-j — amennyiben a vokativuszt nem tartjuk grammatikai esetnek, márpedig a permi nyelvekben nem szokás, akkor a -j-t képzőnek kell tartanunk mindazokban a szavakban, amelyeknek -j-nélküli alakja is rokonságnévi jelentésben adatható, vö. *база* — *базај*, *баба* — *бабај*;

-i — kicsinyítő-kedveskedő képző (AKM 166), pl. *вин* 'öcs' — *вини* 'öcsike';

²⁰ J. LŐRINCZI RÉKA, A magyar rokonsági elnevezések rendszerének változásai. Bukarest 1980. 25.

²¹ L. 16. jegyzet

-(*i*)*kaj*, -(*a*)*kaj* — 1. kicsinyítő-becéző képző, 2. mostohaági viszonyra utal (AKM 165), pl. *anaj* 'anya' — *anakaj* '1. mamuska, 2. mostoha', *ataj* 'apa' — *atikaj* 'mostohaapa', *vin* 'öcs' — *vinikaj* '1. öcsike, 2. mostohafiú, mostoha-leány (!)'. A kétféle képzőjelentésnek az összefüggése nyilvánvaló. Alaktani szempontból említésre méltó a képző előtti változás a töben;

-*ak* — „speciális jelentésárnyalat hordozója”-ként A. KÖVESI MAGDA az uráli **kk* képzőnél tárgyalja (AKM 161, 166) és példaként a *kenak* 'vanhemman veljen vaimo' szót említi (< *ken* 'miniä');

-*ok* — kicsinyítő-becéző képző (AKM 180), pl. *apaj* — *apok* l. fent;

-*o* — „egymással összefüggő két fogalom kapcsolatának nyelvi kifejezője (AKM 49–53), rokonságnevekben csak a jellegzetesen finnugornak tartott összefoglaló összetételekben fordul elő, többnyire a mellérendelő szerkezet mindkét tagján, pl. *nuño-vino* 'fiútestvér (báty + öcs)', l. a számjelölés kérdésénél. Ez az -*o*-képzős rokonságnév-típus a votjákban a zürjénhez (ott -*a* a megfelelője) mérten rendkívül ritka.

3.2.4. A jelek közül a rokonságnevek jelentésánához illően csak a többes szám és a középfok jele jöhet számításba. A középfok jele azonban egyetlen ízben sem fordul elő, az 'idősebb/fiatalabb', 'kisebb(ik)/nagyobb(ik)' kifejezésére kétféle mód van: önálló terminus használata, ill. jelzős szerkezet alkalmazása. A jelzők a következők: *bažžjik* (RUdSzl. *bagžык*) 'idősebb; *pokci*, *picci* 'kis, kicsi', *peres* 'öreg' (és az inkább állapotra, mint helyzetre utaló *vil* 'új', *iči* 'kis, új' az újdonsült menyecskéket jelentő szavakban). Tehát egyetlen olyan melléneveünk van, amely ugyan középfokú jelentésű, de alapfokú alakú.

Mivel a többes számot, a többességet nemcsak egyszavas szerkezetek, tőszavak többes számjelű alakjával, hanem szóösszetételekkel is ki lehet fejezni, tanulságosabbnak tűnik ezt a kérdést az összetett rokonságnevekre is, és általában a rokonságnevek számjelölésére kiterjesztve vizsgálni.

A számjelen a votjákban a -*jos* értendő. Alkalmazásának kérdését a jel megléte/hiánya szempontjából vizsgálva nemcsak a *jos*-jelű többes számú alakok használatáról, hanem az egyes számról is (zéró többes jel), valamint a számjelölés szemantikai módjairól és a számnévi jelző használatáról is szót kell ejteni.

A -*jos* a rokonságnevekben 3-féle szerepet játszik: szerepel a) jelfunkcióban, b) képzőféle funkcióban és c) érthetetlen okokból.

Amikor a terminusokat jelentéstani szempontból egyedi, csoport- és osztályozó terminusokra osztjuk²², akkor ezzel a grammatikai motiválhatóságukat is meghatároztuk, illetve a felosztás jogosságát a grammatikai motiválhatósággal is igazoltuk.

A csoportterminusok olyan rokonokat jelölnek, akiből több is van: akik velem (Ego-val) és egymással azonos viszonyban vannak, pl. *fiam*, *fiaim*. Az ilyen terminusok többes száma a votjákban is a „klasszikus” többes szám.

Az egyedi terminus olyan rokoni jelöl, akiből csak egy van, pl. *apa*, *anya*. Ha tehát az egyedi terminus többes számban használatos, akkor ennek sajátos jelentéstani okai-következményei vannak. (Mindez „logikus”, de majd látni fogjuk, hogy vannak példák az illogikus jelhasználatra is.)

²² Крюков, М. В., Система родства китайцев. Москва 1972. 33–35; vö. BÁTORI ISTVÁN, Wortzusammens. zu. g. un. Stammformverbindung im Syrjänischen mit Berücksichtigung des Wotjaken. Wiesbaden 1969.

Ha eltekintünk az egyedi terminus olyan jellegű többes számú használatától, mint pl. „Simmelweis az *anyák* megmentője”, amelyben az *anyák* alak kimeríti a „nem-kvalifikált többség = az aggregátum kategóriáját”²³, akkor azt tapasztaljuk, hogy a többes számú egyedi terminus gyűjtőfogalmat fejez ki, pl. *atajjos* (WChr. 30) 'die Eltern'; *pešatajjos* 'az apai nagyszülők' (*pešataj* < *peres ataj* 'apai nagypapa'). A *-jos* tehát nem a magyar *-k*, hanem a magyar *-ék* megfelelőjének szerepét játssza. Ilyen esetekben a megnevezett rokon „társaságát” rendszerint az azonos helyzetű (nemzedékű, korú, ági, fokú stb.), de ellenkező nemű rokon alkotja. Egyedi terminus ilyen többes számú alakjával tehát végeredményben az összefoglaló összetételekkel egyenértékű jelentést kapott a szó. I. *ataj-anaaj* 'szülők'. De amíg az összefoglaló összetétel minden beszédhelyzet, szöveggörnyezet nélkül egyértelmű, addig a *-jos*-os többes számú egyedi terminus jelentésében a beszédhelyzet, a szöveggörnyezet ismerete nélkül nem lehetünk egészen biztosak. Említésre méltó különbség mutatkozik e téren a votják és a zürjén között: az ilyen *-ék*-féle többest a zürjénben az *-a*-képzős rokonságnevek segítségével fejezik ki, pl. (Felső-Vicsegda) *aja-pija* 'apáék (tkp. az apa a fiával)', *inka-moña* 'az anyósék (tkp. az anyós a menyével)'.

Az osztályozó terminusok, amelyek több velem különböző fokú-ágú rokont fognak össze egy valamilyen közös szemantikai jegy alapján (pl. azén, hogy mindannyian 'férjek', 'menyek'), többes számban a valóságos többség mellett az egyedi terminusoknál látott jelentéstöbbletet is mutatják, tehát a *-jos*-jeles osztályozó terminusok két jelentésűek, pl. *dadaaj* (déli udm.) 'az apámnál fiatalabb, nálam öregebb oldalági férfi vérrokon' — *dadaaj(j)os* '1. az apámnál fiatalabb, nálam öregebb oldalági férfi vérrokonok (több *dadaaj*), 2. az apámnál fiatalabb, nálam idősebb oldalági férfi—női vérrokonok (kérdőívben kapott válasz)'.

A többes szám érthetetlen használatára is akad példa, és pedig az összetételek között. Ezek alaktani szempontból is különlegességek, mivel az összetétel elő- és utótagja közé ékelődik be a funkciótlan(nak tűnő) többes jel: *piosmurt* (*pi* + *-jos* + *murt* 'ember'), *nijjosmurt* (*nij* + *-jos* + *murt*). Ezeket a normatív votják nyelvtan „единичные сложные существительные, первая часть которых имеет форму множественного числа, вторая же часть—фофму единственного числа”²⁴ címszóval, minden magyarázat nélkül tárgyalja, a jelentésüket pedig így adja meg: 'мужчина, муж', illetve 'девушка' (és nem женщина, жена', ahogy a *piosmurt* után várhatnánk).

A többesség a votják rokonságnevek körében *-jos* többes jel nélkül, összetétellel is kifejezhető, még pedig a már megemlített összefoglaló szerkezetek segítségével.

Az összetételben az „összetevés”-nek a többesség kifejezése (= jelfunkció) mellett képző-féle funkciója is van: az összetételek részeiknél többet jelölnek és absztraktabb fogalmat fejeznek ki, pl. *agaj-vën* (VotjSz.) 'fitestvérek (báty és öcs)', *ataj-anaaj* 'szülők'.

Az ezekhez hasonló összetételek a volgai finnugor nyelvekben is (és más finnugor nyelvekben is²⁵) megtalálhatók, csakhogy ezekben rendszerint (nem

²³ LOTZ JÁNOS, A személy, szám, viszonyítás és tárgyhatározottság kategóriái a magyarban. NyudÉrt. 58: 252.

²⁴ L. 17. jegyzet 124.

²⁵ FOKOS DÁVID: NyK 64: 13—16.

mindig) az összetétel mindkét tagján többes jel (-k, -t) van, sőt, a -k többes jelen kívül a második tagon még egy többes jel is található, pl. cser. *izak[k]-šolak[k]-volak* (Szil. 42) és nemcsak azonos nemű — ellentétes korú, hanem ellentétes nemű — azonos korú testvérek jelölésére is használatosak:

- cser. *akak-šuzarak* (MarMut.) 'родные сестры (старшая и младшая сестры)'
akak-šolak (MarMut.) 'родные старшая сестра и младший брат'
izak-šuzarak (PaasS 23) 'veljekset; Gebrüder'
izak-šolak (MarRSzl.) 'старший и младший брат, братья',
mordv. *pařat-sazort* (JEVSZEVJEV) 'сестры родные'
pařat-jalakst (uo.) 'сестра с младшим братом'

A votjákban csak azonos nemű — ellentétes korú testvérek jelölésére van példánk (*apajjos-dâdâjos*, *apajjos-suzerjos* (Uf. 110) 'lánytestvérek'), tehát csak B^o—B^x, S^o—S^x összetételre, az ellenkező nemű — azonoskorú testvérek volgai finnugorra emlékeztető párja hiányzik (nincs **vin-suzer*, **vinjos-suzerjos*). Zürjén példát pedig nem kell keresnünk, mert ott a testvéreket csak nemük szerint különböztetik meg, koruk szerint nem.

A többes szám jelének kitétele mindkét tagon vagy csak az egyikben (erre is vannak volgai példák: *iza-šolo* (MarRSzl.) младший и старший брат, братья; votj. *kuiñ agajo-vinojos* (JSFOu. 19/3: 65) három testvér) nem lehet a zürjénre jellemző, mivel a két tag összetartozását — amellyel a volgai finn nyelvek többes jelének használatát magyarázzák²⁶ — a már említett -a-képző jelzi: *čoja-voka* 'testvérek (čoj 'lánytestvér + vok 'fiútestvér').

Arra a kérdésre, hogy megoldottuk-e az ún. összefoglaló összetételek özszesz jelentéstani kérdését azzal, hogy ezek 'gyerek', 'szülő', 'testvér' típusú elvont főnevek, tehát — hogy RÉDEI KÁROLY találó meghatározásával éljek — „az átlátszóan konkrét módon” absztrahálás példái²⁷, nem-mel kell válaszolni. Arra a kérdésre pedig, hogy ezek az összetett szavak hányas számot jelentenek, és hogy a számjelölésnek mi a kapcsolata a fogalom-alkotással és a szemantikai mező tagolásával (az alá-, mellé- és fölérendelt fogalmakkal), erre a kérdésre szintén nincs válasz. Itt van példának a *niłpi* ~ *pinal* (*nal* < *nił*) 'lány + fiú', ill. 'fiú + lány' összetétel, amelynek a jelentése 'gyerek', de hány? Egy, kettő vagy több? Elvégre, szerkezetileg éppen olyan, mint az *agaj-vin*, amelyet csak akkor van értelme használni, ha van idősebb fiútestvér is még fiatalabb is, mert ha csak az egyik van, akkor csak az *agaj*-t vagy csak a *vin*-t mondják. A *niłpi* első előfordulásban [1965/82 PALLAS 13] 'gyerek (дита), jelentésű, WIEDEMANN (WIEDWb. 508) 'Kinder' jelentéssel vette föl. G. Sz. LITKINNél (LITKIN 1889, 138) viszont 'дочь и сын, дети' a jelentése. BORISZOV (Bor) hasonlóképpen 'дети' jelentéssel adja meg. A *pinal* változat MILLER-nél (1965/42 Miller 66) 'Kind', Pallasnál [1965/82 Pallas 12] 'мальчик', Wiedemannnál (WiedWb 515) 'Knahe, Kind' jelentésű. Ha szövegekben keressük a két szó akármelyikét, kiderül, hogy az esetek többségében felveszi a szabályos többes jelet, a -jos-t. Pl. a „Hogyan született a viziszellem, a medve, az erdei szellem meg a ház szelleme? című mondában²⁸ egy asszonyembernek (*kišno-*

²⁶ ЕВСЕВЬЕВ, М. Е., Избранные труды. Т. 4. Саранск 1963². 47—50.

²⁷ RÉDEI KÁROLY, Szóképzés a PU/PFU alapnyelvben. NytudÉrt. 89: 256.

²⁸ WICHMANN, YRJÖ, Wotjakische Chrestomathie mit Glossar. Helsinki 1954².

murt) 12 gyereke (*daskik pinalez*) volt. „*Pinal[josse šudni evel bigatem.*” 'Gyermekeit etetni nem tudta'. Az isten kérdezi tőle: *kítsi ton pinal[joste ponid?* 'Hová tetted a gyerekeidet?' stb. Wichmann a szójegyzékben a *pinal* jelentését a következőképpen adja meg: 'kind, jüngling, sohn'. Tehát egyes számban. A helyesírás, hogy ezek az összetételek egybe vannak-e írva, vagy kötőjellel vagy anélkül, nem mérvadó: „Следует заметить, что некоторые сложные слова, иногда составляющие один и тот же тип [mellérendelő, ill. alárendelő összetétel — Sz. E.] орфографически в одних случаях пишутся слитно, в других случаях — полуслитно, в третьих — раздельно... Все это объясняется условностью или традицией норм правописания.”²⁹

A számjelölésben nem elhanyagolható szerepet játszik az Instrumentális eset rajza, az *-in*.³⁰ Ennek használatát is belefoglaltam abba a táblázatba, amelyben az összetételekben szereplő tőszavak és toldalékolt szavak kapcsolódási lehetőségeit szemléltetem:

az előtag	az utótag	például	megjegyzés
tőszó	tőszó	<i>agaj-vjn, agajni < agaj-ene</i>	
tőszó	képzett szó	<i>agaj-vjno</i>	
tőszó	képzett szó + többes jel	<i>agaj-vjnojös</i>	
tőszó többes jellel	tőszó többes jellel	<i>apajjos-dädjijos apajjos-suzerjos</i>	csak Uf. 110 csak Uf. 110
képzett szó	képzett szó	<i>agajo-vjno</i>	
képzett szó	képzett szó + többes jel	<i>agajo-vjnojös</i>	JSFOu. 19/1:65
esetragos tőszó	tőszó	<i>agajen-vjn</i>	
esetragos tőszó	esetragos tőszó	<i>agajen-vjnin</i>	csak Nasz. 1972

A rokonságnevek számnévi jelzője, miként a *pinal* szó kapcsán láttuk, a finnugor hagyományoknak megfelelően, egyes számban áll ugyan, mégis érdemes lenne ennek a kérdésnek alaposabban utánanézni, mégpedig főleg az összefoglaló összetételeket tartva szem előtt, mivel van ellenpélda is, olyan, amelynek kapcsán ismét el lehet gondolkodni azon, hány testvért is jelent az *agaj-vjn* összetétel: *kuiñ agajo-vjnojös viuem* 'es waren [einmal] drei Brüder' — FOKOS DÁVID (NyK 64: 34) három „bátyás-öcsök”-ről beszél ennek az adatnak kapcsán.

A finnugrisztika kedvelt számneve, a 'fél (1/2)' — votj. *pal* — a tágabb értelemben vett rokonságnevekben 2-féleképpen fordul elő: a) a *murt* 'férfi' és a *kjšno* 'asszony' jelentésű szó előtt: *pal-murt* 'özvegy (tkp. fél-ember)', *pal-kjšno* 'özvegyasszony (tkp. fél-asszony)'³¹; b) a *kuzpal* 'házastárs' szóban pedig utótagként (*kuz* 'pár' — l. KESz. *goz* a.).

²⁹ L. 15. jegyzet 119, 120.

³⁰ Pl. Яшина, П. И., К вопросу о формах связи компонентов в предикативных сочетаниях удмуртского языка. Вопросы удмуртского языкознания. Вып. 3. Ижевск 1975. 228–235; 233–234.

³¹ FOKOS DÁVID: NyK 63: 271, 272.

A nukleáris kiscsalád tagjait (a szülőket, a gyerekeket) jelentő szavak a csuvas eredetű *šur-* 'fél (1/2)' előtaggal — *šurataj, šuranaj, šurnzil, šurpi* — a mostoha viszonyokat fejezik ki (vö. FED. 124).

A 'fél' szó ilyen 2-féle sorrendi helye érdekes jelenség. Ugyanis a finnugor nyelvek közül a 'fél' jelző utótagként pl. a finnre, a régi magyarra stb. jellemző, a nem finnugor nyelvek közül a csuvasban ugyanezt a *šuri* szót utótagként találjuk meg: *amašuri* (RCsuvSzl.) 'mostohaanya'. A baskírban, a kazanyi tatárban a votjákhoz hasonlóan a jelző a jelzett szó előtt áll — de nem 'fél', hanem 'idegen, nem édes' a jelentése. Valószínűleg votják — csuvas kapcsolatok tükröződéséről van szó a mostohaviszonyok kifejezésében, csak a hatás iránya nem egyértelmű.

4. Ha a tőszavakat és az egyszavas szerkezeteket az alak és a jelentés mennyiségi oldaláról vizsgáljuk, akkor a poliszémia, a homonímia és a szinonímia jelensége okozza a legtöbb gondot, és választ kell(ene) adni arra a kérdésre, hogy egy olyan szócsoporthoz tartoznak-e, mint a rokonságnevek, mi értendő összefüggő és össze nem függő jelentésen. Az általános jelentésben ugyan poliszémián az egy alak — több összefüggő jelentés, homonímián az egy alak — több összefüggéstelen jelentés, szinonímián pedig a több különböző alak — egy jelentés kapcsolata értendő. Az adattár és a különféle ábrák, táblázatok összeállítása során a gyakorlatban győződhettem meg arról, hogy a minősítés, tehát, hogy összefüggő vagy össze nem függő jelentésekről van-e szó, az attól függ, hogy a mező fogalmi szférák szerinti tagolásában meddig megyek el. Ebben pedig a legnagyobb segítséget a Kroeber-féle kritériumok nyújtják, közülük is elsősorban a kor és a nemzedék összefüggése. A sokjelentésű(nek látszó) szavak jelentéseinek a valódi számát az adatoknak az 1–7. táblázatba szedésével lehet megállapítani. Az itt közölt táblázatok csak a címben jelölt rokoni kapcsolatok nyelvi jeleit tartalmazzák, és ez azt jelenti, hogy a táblázatban szereplő szavaknak lehet még olyan jelentése is, amely a táblázatban nem szereplő rokoni viszonyokat jelöli, magyarul: egy-egy szónak lehet a táblázatból „kiolvashatónál” több jelentése is. Egy-egy szó több jelentéssel a rokonságnév-mezőnek az apai/anyai ág szerinti tagolása során is szembevetünk. Miként a 8. táblázatból látható, mihelyt egy M betű van a betűszimbólumban, vagyis akármilyen vonatkozásban (nemzedékben, nemben, egyenes v. oldalágban stb.) anyai ági kapcsolatok mutathatók ki, a terminusban megjelenik a *čuž-* előtag. A vérrokonok és házassági rokonok táblázata szintén tanulságos. Nemcsak nyelvenként, de egy nyelven belül, nyelvjárásonként is változik a mező tagolásának mikéntje (9. táblázat).

A szinonímák terén elsősorban gyakorlati és nem elméleti nehézséggel kell megküzdeni. Az a mező-elmélet elleni vád, miszerint különböző korú, különböző nyelvjárással való, különböző stílusréteget jellemző, a mi esetünkben ráadásul megnevező és megszólító terminusok stb. kerülnek a mezőben „egy kalap alá”,³² az a szinonímák terén bizonyul a legmegalapozottabbnak.

A votják rokonságnevek adattárában szereplő szinonímák tulajdonképpen álszinonímák, az esetek többségében nyelvjárási változatokról van szó, amelyeket nem tekintenek egymás szinonímáinak, egyiket a másik helyett

³² BODROGLIGETI ANDRÁS, A szókészlet. TELEGDY ZSIGMOND (szerk.), Hagyományos nyelvten — hagyományos nyelvészet. Budapest 1974. 63–83.

használni ugyanott, ugyanazon helyen és időben nem lehet. A „szinoníma-
gyanús” szavak ilyenek:

(RUdSzl. 1956) 'мать' *anaj, mumj, memej, nene*
'отец' *ataj, bubj, ajj*

Ha ennek alapján megnézzük BORISZOV szótárában az *ataj* szócikkét, ott a kö-
vetkezőket találjuk: *атай юж. тат*[ap], *ай, айы св. 'отец'*, a *bubj* szócikkében
pedig *бубы св., ага ср., атай юж. дядяй, няня 'папка, тятя'*.

Bár a rendelkezésünkre álló anyag a nyelvjárási hovatartozás tekinteté-
ben nem megbízható³³, az mégis meglehetősen biztossággal állítható, hogy az
igazi szinonímák (tehát a felcserélhető terminusok) ritkák. A nyelvjárási szin-
oníma-sorokat jó lenne térképen szemléltetni, mint ezt L. P. SZERGEJEV
a csuvas terminusok egy részével megtette³⁴, de ennek még nem jött el az
ideje. A kérdőíves anyagból összeállított kis részrendszer (testvérek és házasa-
társaik, ezek testvérei = sógorok—sógornők) táblázatba szedése — 9. táblá-
zat — jól szemlélteti, hogy a szinonímák kérdését megoldandó még sok ilyen
táblázat kellene.

1. Apai ági férfi rokonaim (Sztaraja Igra)

G ⁺²	FF <i>pešataj</i> ²	FFB <i>pešataj</i>	
		FB ⁺ <i>bažžim</i> ³ <i>ataj</i>	
G ⁻¹	F <i>ataj</i> ¹		FFBs <i>dadaj</i>
		FB ⁻ <i>dadaj</i>	
G ⁰		B ⁰ <i>dadaj</i> ⁴	FB ^s <i>dadaj</i>
			FB ⁻⁰ <i>dadaj</i>
		B ^x <i>vjn</i> ⁵	FB ^{s-x} <i>vjn</i>
G ⁻¹	s pi		Bs <i>vjn</i>

Megjegyzések:

¹ 'apa'

² *peš-* < *peres* 'öreg'

³ *bažžim* 'öregebb'; ez a jelzős szerkezet különös figyelmet érdemel, mert arra utal,
hogy a 'nagyapa' esetleg más nyelvekben is jelenthet 'nagybácsi'-t, vö. a magyar *báty*
szláv etimológiájú magyarázata

⁴ B⁰ *dadaj*, *brat*, *agaj* egyaránt lehet

⁵ *vjn* B^x, FB^{s-x}, Bs jelentéssel csak ebből a nyelvjárásból adatható

Vö. Baltacsevo

FB ⁺	<i>bažžän abäzi</i>
FB ⁻	<i>pokči abäzi</i>
B ⁰	<i>abäzi</i>
B ^x	<i>eke</i>

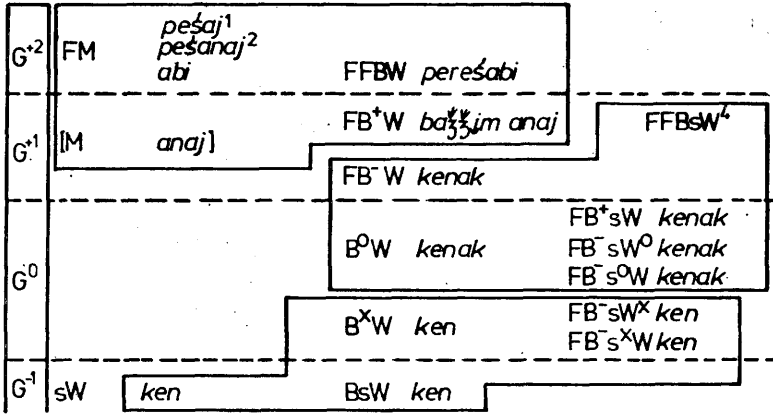
¹ *bažžän* 'nagy'

² *pokči* 'kicsi'

³³ L. 15. jegyzet.

³⁴ Сергеев, Л. П., К вопросу о лингвистической географии терминов родства и свой-
ства в чувашском языке. Ученые записки НИИ Чув АССР. Вып. 34. Чебоксары 1967. 44—66.

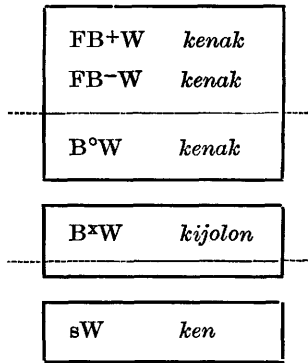
2. Apai ági férfi rokonaim feleségei (Sztaraja Igra)

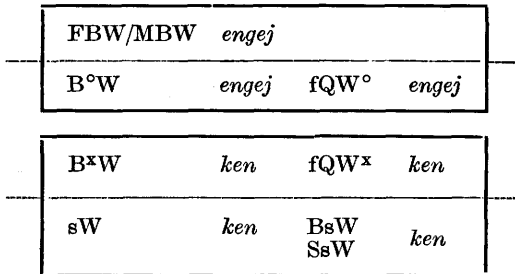
Megjegyzések:

- ¹ *pešaj* < *peresanaaj* 'öreganya'
- ² *pešanaj* < *peresanaaj* 'öreganya'
- ³ *bažžim* 'öregebbik', l. 1. táblázat
- ⁴ nagyon valószínű, hogy *kenak*

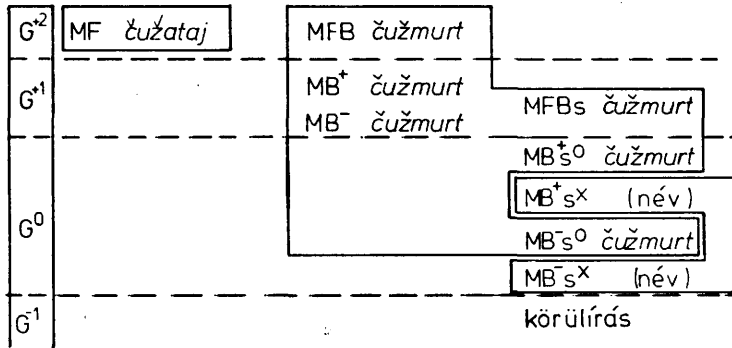
Vö. Baltacsevo

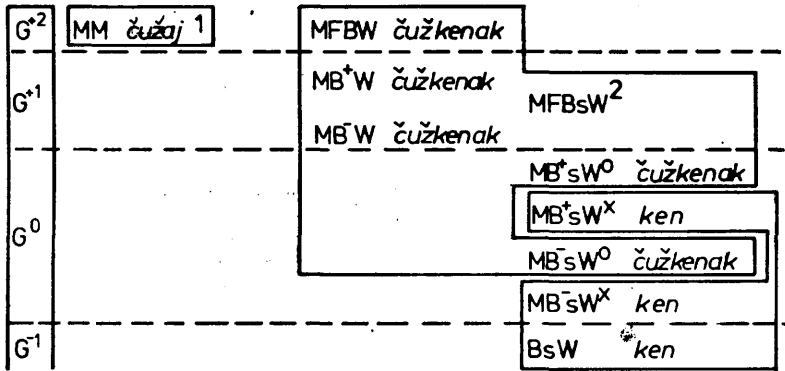
beszermán

3. Anyai ágon férfi rokonaim (Sztaraja Igra)

4. Anyai ágon férfi rokonaim feleségei (Sztaraja Igra)

Megjegyzések:

1 *čužaj* < *čužanaj*2 minden jel arra vall, hogy *čužkenak*

Megjegyzések:

¹ *čužaj* < *čužanaj*² minden jel arra vall, hogy *čužkenak*

5. Az apai oldalági nőrokonok (Sztaraja Igra)

G^{+2}	FFS <i>apaj</i>		
G^{-1}	FS ⁺ <i>apaj</i>	FFSd <i>apaj</i>	FFBd <i>apaj</i>
	FS ⁻ <i>apaj</i>		
G^0	S ⁰ <i>apaj</i>	FS ^d <i>apaj</i>	FB ^{d⁰} <i>bažym¹ apaj</i>
		FS ^{-d⁰} <i>apaj</i>	FB ^{d^x} <i>pokči² apaj</i>
	S ^x <i>suzer</i>	FS ^{-d^x} <i>(név)</i>	FB ^{-d^x} <i>suzer</i>
G^{-1}	d <i>njl</i>	Sd <i>suzer</i>	Bd <i>suzer</i>

Megjegyzések:

¹ 'öregebb' l. l. táblázat

² 'kiesi'

6. Az apai oldalági nőrokonok férjei (Sztaraja Igra)

G^{+2}	FFSH <i>kjrši</i>		
G^{-1}	FS ⁺ H <i>kjrši</i>	FFSdH <i>kjrši</i>	FFBdH <i>kjrši</i>
	FS ⁻ H ⁰ <i>kjrši</i>		
	FS ⁻ H ^x <i>emespi</i>	FS ^d H <i>kjrši</i>	FB ^d H <i>kjrši</i>
G^0	S ⁰ H <i>kjrši</i>	FS ^{-d⁰} H <i>kjrši</i>	FB ^{-d⁰} H <i>kjrši</i>
	S ^x H <i>emespi</i>	FS ^{-d^x} H <i>emespi</i>	FB ^{-d^x} H <i>emespi</i>
	dH <i>emespi</i>	SdH <i>emespi</i>	BdH <i>emespi</i>

Vö. Baltacevo

FS ⁺ H	<i>kjrši</i>
FS ⁻ H	<i>kjrši</i>
S ⁰ H	<i>kjrši</i>
S ^x H	<i>kijou</i>
dH	<i>kijou</i>

beszermán

FSH/MSH	<i>kârčâ</i>		
S°H	<i>kârčâ</i>	IQH° ¹	<i>kârčâ</i>
S ^x H	<i>emespi</i>	IQH ^x	<i>emespi</i>
		BdH	<i>emespi</i>
dH	<i>emespi</i>	SdH	<i>emespi</i>

¹ IQ 'lányunokatestvér'

7. A cseremisiz osztályozó terminusokra példák

G ²	FF <i>kuafa</i> MF <i>kuafa</i>	FM <i>kuva</i> MM <i>kuva</i>	FFS <i>kuakaj</i> MFS <i>kuakaj</i>		
G ⁺¹	FB ⁺ <i>kuguzaj</i> FB ⁻ <i>izaj</i> ⁴	MB ⁺ <i>kuguzaj</i> MB ⁻ <i>čuču</i>	FS ⁺ <i>kuakaj</i> FS ⁻ <i>akaj</i> ⁴	MS ⁺ <i>kuakaj</i> MS ⁻ <i>akaj</i>	FB ⁺ W <i>kuakaj</i> MB ⁺ W <i>kuakaj</i>
G ⁰	B ⁰ <i>izaj</i> B ⁰ <i>šoło</i> ⁴		S ⁰ <i>akaj</i> S ^x <i>šuzar</i> ⁴		

G ⁺¹	FB ⁺ W <i>avaj</i> FB ⁻ W <i>jeŋga</i>	MB ⁺ W <i>avaj</i> MB ⁻ W <i>čučuŋo</i>	FS ⁺ H FS ⁻ H <i>kurska</i>	MS ⁺ H MS ⁻ H <i>kurska</i>
G ⁰	B ⁰ W <i>jeŋga</i> B ^x W <i>šeške</i>		S ⁰ H <i>kurska</i> S ^x H <i>veŋe</i>	
G ⁻¹	sW <i>šeške</i>		dH <i>veŋe</i>	

Megjegyzések:

A cseremisiz adatok forrása: PAASONEN, H. – SIRO, P., Ost-tscheremissisches Wörterbuch. Helsinki 1948.

¹ a *ku-* előtag a *kugu* 'nagy' szó rövidült alakja² *ata*, *áca* 'apa'³ *kuva* < *kugu* *ava* 'nagyanya', *ava* 'anya'⁴ *izaj*, *akaj*, *šoło*, *šuzar* – l. alább

<i>akaj</i>	S°	IQ°	IQd° ¹	Bd°	Sd°	sW ²		FS ⁻	MS ⁻
<i>suzar</i>	S ^x	IQ ^x	IQd ^x	Bd ^x	Sd ^x		HS ^x		
<i>izaj</i>	B°	fQ°	fQs°	Bs°	Ss°		HB ⁺	FB ⁻	
<i>šoło</i>	B ^x	fQ ^x	fQs ^x	Bs ^x	Ss ^x				

Megjegyzések:

¹ IQ 'lányunokatestvér', fQ 'fiúunokatestvér'² *s* a *w* menyek közül az idősebb

8. Apai és anyai ági rokonaim (Sztaraja Igra)

FFS *apaj*

MFS *éuzapaj*
FMS *éuzapaj*
MMS *éuzapaj*

FS *apaj*

MS *éuzapaj*

FFSs *vijnmurt*

MFSs *éuzoik*
FMSs *éuzmurt*
MMSs *éuzmurt*

FFSd *apaj*

FMSd *éuzapaj*
MMSd *éuzapaj*
MMSd *éuzapaj*

FS+s *vijnmurt*

FS-s° *dadaaj*
FS-s^x (név)

MS+s *éuzoik*

MS-s° *éuzoik*
MS-s^x (név)

FS+d *apaj*

FS-d° *apaj*
FS-d^x (név)

MS+d° *éuzapaj*

MS+d^x (név)
MS-d° *éuzapaj*
MS-d^x (név)

FFB *pešataj*

MFB *éuzmurt*
FMB *éuzmurt*
MMB *éuzmurt*

FB° *bažžim ataj*

FB^x *dadaaj*

MB *éuzmurt*

FFBs *dadaaj*

MFBs *éuzmurt*
FMBs *éuzmurt*
MMBs *éuzmurt*

FFBd *apáj*

MFBd *éuzapaj*
FMBd *éuzapaj*
MMBd *éuzapaj*

FB+s° *bažžim dadaaj*

FB+s^x *pokéi dadaaj*
FB-s° *dadaaj*
FB-s^x *vijn*

MB+s° *éuzmurt*
MB+s^x (név)
MB-s° *éuzmurt*
MB-s^x (név)

FB+d° *bažžim apaj*

FB+d^x *pokéi apaj*
FB-d° *apaj*
FB-d^x *suzer*

MB+d° *éuzapaj*
MB-d° (név)
MB-d° *éuzapaj*
MB-d^x (név)

a nagyszülők
testvérei G²

a szülők testvérei G¹

a szülők első unokatestvérei az Ego-
nak G⁺¹

E g o első unokatestvérei G^o

9. Sógorok — sógornők (3 votják nyelvjárásban)

Sztaraja Igra ¹		Baltacsevo ²		beszermán	
BW	<i>kenak</i> ^{o3} <i>ken</i> ^{x3}	<i>kenak</i> ^o <i>kijolon</i> ^x	<i>engej</i> ^o <i>ken</i> ^x		
HBW	<i>kenak</i> <i>ken</i>	<i>kenak</i> <i>kijolon</i>	<i>engej</i> <i>ken</i>		
WBW	<i>kenak</i> <i>ken</i>	<i>ɣarmaka</i> <i>ken</i>	<i>ɣarmaka</i> <i>ken</i>		
SH	<i>kjrsi</i> <i>emespi</i>	<i>kârsi</i> <i>kijoy</i>	<i>kârçs</i> <i>emespi</i>		
HSH	<i>buçon</i> <i>buçon</i>	<i>baža</i> <i>baža</i>	<i>buşon</i> <i>buşon</i>		
WSH	<i>buçon</i> <i>buçon</i>	<i>baža</i> <i>baža</i>	<i>buşon</i> <i>buşon</i>		
B	<i>dadaj</i> <i>vjn</i>	<i>abâzi</i> <i>eke</i>	<i>žazaj</i> <i>všn</i>		
HB	<i>dadajmĭ</i> <i>siŋlar</i>	<i>abâzi</i> ~ <i>eke</i> <i>agaj</i>	<i>bijagam</i> (név)		
WB	<i>dadaj</i> <i>ɣarmiska</i>	<i>ɣarmiska</i> <i>pi balduz</i>	<i>žazaj</i> (név)		
S	<i>apaj</i> <i>suzer</i>	<i>apaj</i> <i>dâdâ</i> ~ <i>apok</i>	<i>tataj</i> <i>suzer</i>		
HS	<i>apaj</i> <i>suzermĭ</i>	<i>apaj</i> <i>utš</i>	<i>bikem</i> <i>bikečej</i>		
WS	<i>apaj</i> <i>bultir</i>	<i>apaj</i> <i>nĭl balduz</i>	<i>ɣarmaka</i> (név)		

Megjegyzések :

¹ Sztaraja Igra — déli udmurt nyelvjárás² Baltacsevo — baskiriai udmurt nyelvjárás³ a ^o jellel jelölt oszlopban az idősebb, a ^x jellel jelöltben pedig a fiatalabb rokonok megnevezése szerepel

Jelek, rövidítések

± A rokonsági kapcsolatot biztosító közbülső személyhez viszonyított kor:

+ idősebb pl. FB⁺ az apa idősebb fiútestvére (bátyja)- fiatalabb pl. FB⁻ az apa fiatalabb fiútestvére (öccse)

O Az Egohoz viszonyított kor:

× ^o nálam idősebb pl. B^o a bátyámFB⁻W^o apám öccsének nálam idősebb felesége^x nálam fiatalabb pl. B^x az öcsémFB⁻W^x apám öccsének nálam fiatalabb felesége

B fiútestvér

d lánya valakinek

F apa

fQ fiúnokatestvér

G nemzedék

G⁺¹ a szülők nemzedékeG⁺² a nagyszülők nemzedékeG^o a saját nemzedékemG⁻¹ a gyermekek nemzedékeG⁻² az unokák nemzedéke

H	férj
IQ	lányunokatestvé.
M	anya
P	szülők
Q	első apai/anyai unokatestvér
s	fia valakinek
S	lánytestvér
Y	testvér
W	feleség

- 1965/85: Тепляшина, Т. И., Памятники удмуртской письменности XVIII века. Москва 1965. 1965 a kiadás éve; ebben a lapszám (pl. 85); az adatközlő neve (pl. PALLAS); a lapszám az adatközlő könyvében.
- AKM: A. KÖVESI MAGDA: A permi nyelvek ősi képzői. Budapest 1965.
- Вор.: Борисов, Т. К., Удмуртско-русский толковый словарь. Ижевск 1932.
- Фед.: Федотов, М. Р., Исторические связи чувашского языка с волжскими и пермскими финно-угорскими языками. ч. II. Чебоксары 1968.
- JEVSZEVJEV: l. a 26. jegyzet
- KESz.: Лыткин, В. И., Гуляев, Е. С., Краткий этимологический словарь коми языка. Москва 1970.
- ЛІТКІН 1889: Лыткин, Г. С., Вотско-русский словарь. СПб. 1889. (In: Зырянский край при епископах пермских)
- MarMut.: Васильев, В. М., Марий мутэр. Москва 1926.
- MarRSzl.: Марийско-русский словарь. Москва 1956.
- Nasz. 1972: Насибуллин, Р. Ш., Закамские говоры удмуртского языка. Приложение к диссертации. Москва 1972. (рукопись)
- PaasS: PAASONEN, H., SIRO, P., Ost-tscheremissisches Wörterbuch. Helsinki 1948.
- RCsuvSzl.: Русско-чувашский словарь. Москва 1971.
- RUDSzl.: Русско-удмуртский словарь. Москва 1956.
- Szil.: SZILASI MÓRICZ: Cseremis szótár. Ugor Füzetek 13. Budapest 1901.
- Uf. 110: l. a 18. jegyzet 110.
- UrEtSzl.: Uráli Etimológiai Szótár. Budapest (kézirat).
- VotjSzl.: MUNKÁCSI BERNÁT: A votják nyelv szótára. Budapest 1890—1896.
- WiedWb.: WIEDEMANN, F. J.: Syrjänisch-deutsches Wörterbuch nebst einem wotjakisch-deutschen und einem deutschen Register. St. Petersburg 1880.

Горфосемантический анализ терминов родства удмуртского языка

(Несоставные термины и парные сочетания объединяющего типа)

Энико Сий

Статья состоит из трёх частей. В первой части излагаются представления автора о семантическом поле терминов родства, для которого характерны не только общие семантические компоненты, но и причинные связи и взаимосвязи. Именно из-за этих особенностей терминология родства и свойства рассматривается как система. Системообразный характер определяет методы сбора и анализа материала.

Во второй части даются принципы подачи заглавных слов в словаре терминов родства, неопубликованном в данной статье.

В третьей части термины проанализируются по их морфологическим особенностям, зависимым от лексического значения терминов. По морфологической структуре термины делятся на две основные группы: А) несоставные и Б) составные. Особое внимание уделяется 1) многостороннему употреблению лично-притяжательных суффиксов (они выступают в своем прямом значении, в ролях детерминатора, уменьшительно-ласкательных и словообразующих суффиксов), 2) выражению множественного числа (кроме показателя множественного числа — *йос*, разные комбинации несоставных и составных терминов, в особенности тн. парные словосочетания объединяющего типа *атай—анай* также представляют собой словоформы множественного числа. В таблицах №№ 1—8 даются термины из южного наречия (д. Старая Игра), а в таблице № 9 из трех наречий (южный, закамский, бесермянский).

Условные знаки и сокращения, использованные в статье:

+ старший; старше связующего родственника

- младший; младше связующего родственника

° старше говорящего (Эго)

x младше говорящего

/, ~ или

B брат

d дочь

F отец

G° поколение говорящего (Эго, «Я»)

G⁺¹ поколение родителей

G⁺² поколение родителей родителей

G⁻¹ поколение детей

G⁻² поколение внуков и внучек

H муж

M мать

Q двоюродный, двоюродная

fQ двоюродный брат

IQ двоюродная сестра

s сын

S сестра

Y брат и сестра вместе, брат и(ли) сестра

W жена

В совокупности букв (символов) между каждым предыдущим и каждым последующим устанавливается отношение притяжательности, нр. MS сестра матери; MS⁺ старшая сестра матери; MB⁻W° жена младшего брата матери, старше меня; MB⁻W^x жена младшего брата матери, младше меня.